DOSYA NO : 151

Mustafa ÖZDEMİR[1] | UGSAM Araştırmacısı | KASIM 2021

AB-RUSYA ÇEKİŞMESİNİN SON PERDESİ : BELARUS KRİZİ

BELARUS'TA KRİZİ TIRMANDIRAN SÜREÇ

Doğu Avrupa'nın önemli ülkelerinden Belarus bir yılı aşkın süredir tarihinin en önemli krizini yaşıyor. Ülke sınırlarını da aşarak uluslararası bir mesele haline gelen ve suların hiç durulmadığı Belarus'ta kriz Ağustos 2020 seçimleri ile başladı. Aleksander Lukaşenko'nun 6. kez Cumhurbaşkanı seçildiği ülkede gerilim seçim gecesi patlak verdi. Başkent Minsk'e giden yollar protestoculara karşı kapatıldı. Seçimlerin güvenilirliğini kaybettiğine inanan Lukaşenko karşıtlarının meydanlara dökülerek başlattığı eylemler kolluk kuvvetlerinin sert müdahalelerine rağmen aylar boyunca durulmadı, 35 binden fazla insan gözaltına alındı.

[1] mustafa.ozdmr21@hotmail.com

Lukaşenko daha önceki 2006 ve 2010 yıllarındaki eylemlerde olduğu gibi sert bir müdahale ile bastırabileceğini öngörmekteydi. Fakat bu kez durumu farklı kılan muhalefet lideri Svetna Tikhanovskya'nın henüz tutuklanmadan yurt dışına kaçabilmesi oldu. Litvanya'ya sığınan Tikhanovskya, hem muhaliflere dair umutları diri tutan hem de ülkedeki direnişin uluslararası arenada duyulmasını sağlayan isim oldu. Rusya'nın desteğinin arkasında olduğu Lukaşenko'ya karşı Tikhanovskya'nın AB ve Batı bloğunun desteğini alması krizin kısa sürede uluslararası boyut kazanmasını kolaylaştırdı.

Lukaşenko'nun yemin törenini basına kapalı olarak gerçekleştirmesi meşruiyetine yönelik itirazları güçlendirirken ülkesindeki muhalefete yönelik her geçen gün arttırdığı baskı ülkedeki krizi işinden çıkılmaz bir hale sokuyor. Cumhurbaşkanı Lukaşenko'nun itibarını sarsan bir diğer olay ise 23 Mayıs'ta Atina-Vilnius seferi yapan "Ryanair" Havayollarına ait bir yolcu uçağa Belarus hava sahası üzerindeyken bomba ihbarı alındığı iddiaları ile zorunlu iniş yaptırılması ve Belaruslu muhalif gazeteci Roman Prataseviç'in tutuklanması oldu. Bu gelişme Batı bloğunda Belarus'a karşı ciddi yaptırımlar için somut adım atılmasını sağladı. Bu durumu bir "hava korsanlığı" olarak nitelendiren AB Belarus ile resmi ilişkileri sıfıra indirdi.[2] Elliden fazla Belaruslu yönetici isme karşı yaptırım kararı alan Avrupa daha sonra bu yaptırımları çeşitli sektörleri kapsayacak şekilde genişletti.

İsviçre bir yandan Lukaşenko'nun mal varlığını dondururken diğer yandan Lukaşenko ve oğlunun ülkeye girişleri ve ülke havayolunu kullanmaları yasaklandı. "Avrupa Havacılık Emniyeti Ajansı" (European Aviation Safety Agency) Avrupa hava sahalarını ve limanlarını Belarus'a kapattığını açıkladı. Aynı zamanda Belarus'un bayrak taşıyıcı havayolu şirketi "Belavia"ya da birtakım yaptırımlar uygulanmaya başlandı. Tüm bunların yanında Belarus için en önemli kısıtlamalar ekonomik alanda koyuldu. Bankacılık, silah, potasyum ihracatı... gibi sektörlerde kararlaştırılan yaptırımlar[3] ile amaç Belarus ekonomisini zayıflatmak ve demokratik bir

[2] https://www.aa.com.tr/tr/analiz/belarus-taki-ucak-krizi-rusya-ile-bati-arasindaki-mucadelenin-yansimasi/2256963

[3] https://tr.euronews.com/2021/06/21/ab-belarus-a-kars-simdiye-kadarki-en-sert-yapt-r-mlar-hayata-gecirmeye-haz-rlan-yor

süreç için gerekli anlaşma koşullarını oluşturmak. AB Komisyon başkanı Belarus için demokratik değişime ekonomik desteğe hazır olduklarını belirtirken diğer yandan AB Parlamentosu her yıl insan hakları adına verilen "Sakharov Düşünce Özgürlüğü Ödülü"[4] bu yıl Belaruslu muhaliflere verildi ve ödülü temsili olarak muhalif lider Svetlana aldı.

Belarus son Eurovision yarışmasına katılmaktan da men edildi. Bir diğer taraftan olimpiyatlar esnasında antrenörlerini eleştirdiği için ülkesine gönderilmek istenen Belaruslu sporcu ülkesine dönmeyi reddetti. Direnen sporcunun imdadına yetişen Polonya kadın atlete vize verdi. Ayrıca Belarus Başpiskoposu Tadeusz Kondrusiewicz'in muhalifleri desteklemesi üzerine ülkeden sürgün edilmesi de Kilise ile Belarus arasında gerilime yol açmıştı. 75 yaşına basan Kondrusiewicz'in sunduğu istifa Katoliklerin ruhani lideri tarafından kabul edildi.[5]

Eski Sovyet coğrafyasının bir parçası olması Belarus'un Rusya ile bağlarını kolay kopartamayacağının bir göstergesi. Üstelik Belarus'un pek çok siyasi isminin Rusya ile bağlantılarının olması da söz konusu durumda etkilidir. Bunların yanında Batı dünyasından gelen bütün yaptırımlar ve tehditler Belarus'un her geçen gün daha fazla Rusya'nın yanına sığınmasına yol açıyor. İlk resmi yurtdışı seyahatini Rusya'ya yapan Lukaşenko, devam etmekte olan karşıt gösteriler hakkında gerekirse Rusya'dan askeri birlikleri ülkesine davet edebileceğini söyledi. Rusya'dan Lukaşenko'nun bu ifadesine gelen yanıt ise resmi bir talep söz konusu olursa söz konusu hareketin mümkün olabileceği şeklinde oldu. Öte yandan Litvanya'dan muhalefet liderinin iadesini isteyen Belarus, son olarak Avrupa'yı (Litvanya sınırını kontrolsüz bırakarak) göçmen akınıyla karşı karşıya bırakmakla suçlanıyor. Bu mülteci akınına karşın Birlikten Litvanya için ekonomik yardım sözü geldi.[6]

RUSYA'NIN DIŞ POLİTİKA KONUSU OLARAK AVRUPA VE BELARUS MESELESİ

Sovyetlerin mirası kötü ekonomik koşullar içinde başkanlık koltuğuna oturan Putin iktidarının ilk yıllarında Küreselleşme politikalarından yana söylemleri ve Batı dünyasıyla kurduğu sıcak ilişkileri ile dikkat çekmişti. Fakat ilerleyen yıllarda hammadde fiyatlarının artışıyla birlikte ayağa kalkmaya başlayan Rus ekonomisi, dış politika noktasında Putin'i nispeten daha bağımsız kıldı. NATO kuşatmasını her geçen gün daha da etrafında hisseden Putin için eski Sovyet sınırlarında Rusya'nın nüfuzunun korunması önem arz etmeye başladı. Bu dönüşüm Rusya dış politika söylemlerinde Küreselleşmeden Slav milliyetçiliğine doğru güçlü bir eğilim gösterdi. 2007 yılında kurulan "Rus Dünyası Vakfı" bu dönüşümün somutlaşması olarak vücut buldu.[7]

---

[4] https://www.europarl.europa.eu/sakharovprize/en/home/

[5] Kilise geleneğine göre 75 yaşına basan her başpiskoposun istifa dilekçesini Papa'ya sunma zorunluluğu bulunuyor. Fakat Papa'nın istifaları kabul etme mecburiyeti söz konusu değil, bu dilekçeleri bekletebilir ya da kabul edebilir. https://tr.euronews.com/ 2021/01/04/ papa-francis-belarus-tan-surulen-baspiskoposun-istifas-n-kabul-etti.

[6] https://tr.euronews.com/2021/08/02/ab-belarus-tan-litvanya-ya-gocmen-ak-n-n-engellemek-icin-milyonlarca-euro-destek-sozu-verd

[7] Akhiyadov, Mokhmad. "'Rus Dünyası' Doktrini ve Dış Politikaya Yansımaları", İNSAMER, 19.08.2020.

Rusya ve AB arasında 1994 yılında imzalanarak 1997'de yürürlüğe konulan SOİA (Strategic Partnership And Cooperation Agreement) anlaşmasının 2007'de sonlandırılması/yenilenememesi Rusya–Avrupa Birliği ilişkilerinde çatışma döneminin başlangıcı olarak okunabilir. Sosyo-kültürel ve tarihsel farklılıklar dışında taraflar arasında karşılıklı iş birliğini imkânsız kılan diğer dinamiklerin (1) karşılıklı güven eksikliğinin mevcudu ve (2) stratejik bir işbirliği için ortak amaçtan yoksun olmak olduğu söylenebilir. Bununla birlikte Sovyetler sonrası dönemde her iki tarafın da BDT ülkeleri (özelde Doğu Avrupa) üzerinde nüfuz kurma rekabetine girişmesi AB–Rusya arasındaki çatışmayı derinleştirmiştir.[8]

Diğer taraftan Avrupa–Rus ilişkilerinde birincil önemi enerji hatları oluşturmaktadır. Rusya gazını Avrupa'ya taşıyan hatlardan Minsk-Moskova gaz hattı yıllık 33 milyar metreküpten fazla doğalgazı Avrupa'ya ulaştırmaktadır.[9] Bu durum ise enerji hatlarının güvenliği/kontrolü için iki tarafı da krize müdahil olmaya mecbur bırakmaktadır. Üstelik AB–Rusya tarihinde enerji koridorlarının sert güç olarak kullanılması ilk kez söz konusu değildir. 2004 yılındaki krizde Rusya, Ukrayna üzerinden Avrupa'ya ulaşan gaz hattını kapatarak bir güç unsuru olarak kullanmıştır.[10]

Kısaca Eski Sovyet coğrafyasındaki nüfuzunu kaybetmek istemeyen Rusya için Lukaşenko yönetiminin koltuğunu kaybetmemesi oldukça önemlidir. Belarus'un -bir Slav ülkesi olarak- Rusya ile kültürel bağlarının yanı sıra sahip olduğu jeo-stratejik önem de Rusya için Belarus'u vazgeçilmez kılmaktadır. Rusya'nın AB ile ilişkilerinde Belarus (son gelişmelerle birlikte) kilit bir coğrafyada konumlanmaktadır ve Rusya Belarus'u AB yanlısı bir hükümete bırakmama hususunda kararlıdır. Tüm bunlarla birlikte Rusya'nın kriz fırsatından istifade AB sınırına askeri birlik tahliyesi yapması da olası ihtimaller dâhilindedir.

AVRUPA BİRLİĞİNİN GÜVENLİK SORUNU OLARAK RUSYA VE BELARUS GERİLİMİ

AB için Belarus krizi Rusya tehdidi ile yakından ilgilidir. Eski Sovyet mirasını sahiplenerek bölgedeki egemen güç boşluğunu doldurmaya çalışan Rusya'nın varlığı Avrupa için önemli bir güvenlik sorunu teşkil etmektedir. Yalnızca Ukrayna'nın Rusya yandaşlığından kurtarılmış olması yeterli olmamakta Belarus da Rusya nüfuzundan kurtarılmak istenmektedir. Baltık ülkeleri için Rusya dikkat edilmesi gereken bir aktördür. Belarus'ta demokratik bir cumhuriyetin varlığı tampon bölge görevi görecektir. Dolayısıyla Belarus'un Rus yanlısı hükümet Lukaşenko'dan kurtarılması ve Belarus'un demokratik bir istikrara kavuşturulması gerekmektedir.

Sovyet mirası ülkelerini liberal ve demokratik değerler üzerinde istikrara kavuşturmak isteyen AB bu doğrultuda politikalar hazırlamak istiyor. Eski BDT üyesi ülkelerin pek çoğuyla yapmış olduğu ortak strateji anlaşmaları örnek olarak sayılabilir. Avrupa Komşuluk Politikası (European Neighbourhood Policy) da

[8] Musaoğlu N. & Özgöker U. (2008). "Rusya - AB İlişkilerinde Stratejik Ortaklıktan Stratejik Depresyona", Güvenlik Stratejileri Dergisi, 4/8

[9] https://www.trthaber.com/haber/dunya/krizin-derinlestigi-belarusa-dair-5-soru-519112.html

[10] O dönemde Rusya'dan AB'ye ulaşan gazın %90'ı Ukrayna üzerinden geçmekteydi. Bkz.: Tellal E. (2010). "Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 65/3, s. 222-224.

bunlardan biridir.[11] ENP Birliğe üyeliğe dair herhangi bir şartı içermese dahi AB komşusu ülkeler ile kültürel ve resmi bağları sürdürmeye yönelik bir politikadır.[12]

Yukarıda da ifade edildiği gibi enerji meselesi Avrupa ve Rusya arasındaki en önemli gündemi oluşturmaktadır. Enerji koridoru olarak önem sahibi Belarus'ta Batı yanlısı bir hükümet gelmesi enerji güvenliği konusunda da AB için önemlidir. Bunlarla birlikte Birliğin Belarus'a karşı aldığı sert yaptırım kararları ülkeyi her geçen gün Rusya ile daha da yakınlaştırmaktadır. Dolayısıyla AB'nin özellikle Belarus konusunda henüz tam etkili bir politika geliştirdiği söylenemez.

SONUÇ

Belarus, Rusya ve AB çatışmasının son sahnesi olarak ciddi bir krizin içerisindedir. Her ne kadar AB'nin sert yaptırımları onu karşı tarafa yakınlaştırıyor olsa da kesin bir çıkarımda bulunulamaz. Ukrayna'nın Yanukoviç sonrası Rusya'nın nüfuzundan kurtulmuş olması aynı umudun Belarus içinde beslenebileceğine dair bir işaret olarak okunabilir. Ayrıca Tikhanovskya'nın ülkedeki muhalefetin sesini uluslararası sahaya taşıma çabası ve ülkedeki direnişin bir yılı aşkın süredir devam etmesi (önceki senelerdeki eylemlere nazaran) krizin kolay sonuçlanamayacağının bir göstergesidir.

[11] ENP hakkında detaylı bilgi için bkz.: https://www.euneighbours.eu/en

[12] Detaylı bilgi için bkz.: Cını M. &Borragân N. P. (2015). EuropeanUnionPolitics, (5th Edition). Oxford U. P. S. 110-119